

žiti kruh z ročnim delom. Toda javnost je le redko poštena do premagancev in češki pisatelj, ki danes raje dela v tovarni ali zakoniti pisarni za bore dva tisočaka na mesec, namesto da bi dobival dobro štipendijo Zveze in bogate honorarje, pri mnogih ne velja za mučenika svoje načelnosti in doslednosti, ampak za bedaka, ki hoče z glavo skozi zid. V tem je morda tudi občutek lastne krivde, kajti velikanska večina je oseminšestdesetega mislila povsem drugače, danes pa je previdno tiho ali javno celo govori stvari, ki jih v resnici sploh ne misli. Treba je pač živeti... In nihče nima rad tistega, ki ga opozarja, da je njegovo ravnanje hinavsko. Zato tisti, ki se upira, pa čeprav samo pasivno, ni junak, ampak neprijeten zagnanec, ki okolico opozarja, da v skrbi za vsakdanji kruh in bolj ali manj normalno življenje ravna proti svojemu prepričanju in vesti.

Tako je od tistega velikega ugleda, ki ga je češki pisatelj užival pred tremi leti, ostalo malo ali nič. Če piše, se objektivno vdinja novi oblasti in ljudje gledajo nanj posmehljivo in privoščljivo, če molči, ga ne marajo, ker je s svojim molkom njihova slaba vest.

J. Stanič

POUČEN KONEC

Če naj verjamemo slovenski astrologiji, ki napoveduje, kateri dobri ali slabi dogodki nas bodo v koledarskem letu 1972 doleteli na kulturnem, pa tudi polkulturnem področju, smemo mednje šteti konec revije Elle-Ona, ki jo je nekaj let tega izdajala ena od slovenskih založb v kompaniji z njenimi francoskimi lastniki. Končuje se torej eno tistih podjetij, s katerimi so se podjetni Slovenci poskušali zadnja leta vključiti v mednarodni tržno-proizvajalni obrat, da bi si koristoljubno z njim opomogli, obenem ga pa s svojim sodelovanjem razširili po slovenski

zemlji in vanj z veliko mrežo zajeli še toliko in toliko slovenskih potrošnikov. Pravzaprav potrošnic, kajti revija Elle-Ona je bila namenjena bralkam. Toda tudi ne glede na takšno fineso je videti že na prvi pogled, za kakšno podjetje je šlo — ne za proizvodnjo gmotnih dobrin, ampak za tako imenovano množično kulturo v eni njenih najbolj reprezentativnih oblik — množičnega ženskega magazina. Pariška revija Elle naj bi se po zamisli tistih, ki so zasnovali njeno slovensko izdajo, iz bolj ali manj ekskluzivne revije, ki jo je dotlej jemalo v roke nekaj tistih v francoščini temeljiteje podkovanih Slovenk, ki so si v hladni slovenski klimi zaželele od časa do časa vsaj malo pariškega šarma — ta revija naj bi v svoji mednarodno-francosko-slovenski podobi postala množično občilo slovenskih žensk, se pravi medij, prek katerega bi Slovenke lahko občevale z mednarodnim ženskim duhom na področju žensko lepega, potrebnega in koristnega, to pa takó, da bi ta mednarodni ženski duh postal njihov lastni, slovensko ženski duh.

Morda bi morali iti pogledat v anale slovenske kulturne astrologije za minula leta, da bi izvedeli, kakšne zvezde so sijale temu slovenskemu podjetju na začetku in kaj vse so mu obetali sociološki, komercialni, psihološki in še vsakršni drugi poznavalci slovenstva, ko so mu stali ob zibki. Toda kaj takega ni potrebno, saj vsakršna astrologija odpove, brž ko nas stvarnost postavi na svoja otipljiva tla. Mednarodno-francosko-slovenski ženski duh, s katerim naj bi prek revije Elle-Ona občevale množične Slovenke, je bil resda ob svojem začetku podoben raketi, ki jo prizadevni komercialisti izstrelijo iz svojih nanovo izdelanih orožarn, vendar se zdi, da se je krivulja tega izstrelka samó na svojem začetku še kar spodobno bóčila po komercialnem nebu, nato pa je iz nepojasnjenih razlogov začela toniti navzdol, dokler

se ni spustila v zračne plasti, v katerih izstrelki navadno zgorijo ali pa kako drugače polagoma izpuhtijo v zrak, v podobni prosojnih in že kar nezaznavnih meglic. Če naj to ljubeznivo primero prevedemo v banalni jezik krute komercialne stvarnosti, bi morali pravzaprav reči, da je revija Elle-Ona prenehala izhajati. Vendar ne iz čisto nepojasnjenih razlogov, kot je bilo zaradi lepšega zvena primere potrebno zapisati. In prav ti razlogi so morda edino zanimiva plat zadeve, ki za slovensko kulturo sama po sebi pravzaprav ni pomembna niti ne preveč presrešljiva.

Najprej je potrebno ugotoviti, da razlog za neuspeh mednarodno-francosko-slovenske revije za ženstvo nikakor ne pade na pariško Elle, ki naj bi v svoji poslovenjeni različici razsvetljevala mlajše in starejše Slovenke. Pariška Elle nikakor ni med najslabšimi proizvodi mednarodnega množičnega tržišča ženskih magazinov; prav narobe — je celo med najboljšimi občili te vrste. Zato bi pariški Elle storil precejšnjo krivico, kdor bi trdil, da je bila preslabe ali prenizke kakovosti, da bi lahko zapredla slovensko ženstvo v svoje okusno razpostavljene magazin-ske mreže. Toda spet bi bil do Slovenk, teh »prelepih, žlahtnih rožic«, kot jih je imenoval za vse lepo navdušeni Prešeren, zelo nepravičen, kdor bi nam hotel natvesti, da je pariška Elle bila za slovenski ženski okus in razum preveč zahtevna ali že kar previsoka. Resda je marsikaj, kar nam pride iz Pariza, zares odlično, primerno razvitejšemu okusu in prav posebne, že kar izbrane kakovosti, kot je Slovenec že pred časom pokazal Jože Javoršek. Toda takó hudó z vsem pariškim seveda spet ni in tudi reviji Elle bi navsezadnje ne zmogli pripisati tako visokih odlik, da bi jih slovenski moški in ženski duhovi nikakor ne zmogli dojeti. Tudi pariška Elle prav nič ne presega tistega običajnega de-

leža poprečne človeške pameti, za katero je že Descartes ugotovil, da je nekako enakomerno razdeljena med vse ljudi, s tem pa tudi med Slovence in Slovenke. Poleg tega je le preveč res, da se v naših kioskih in tem podobnih množičnih kulturnih »štantih« prodaja lepo število najrazličnejših izdelkov mednarodne množične kulture, od zahtevnejših do najbolj cenenih, od resnobnejših do najbolj vulgarnih, ki bi po vsej pravici morali biti v prodaji krepko obdavčeni, da bi jim vsaj malo otežili pot, po kateri primitivizirajo poprečnega Slovenca. S kupovanjem takšnih izdelkov pa seveda poprečni Slovenec sproti dokazuje, da je čisto kos zahtevnosti takšnega ali drugačnega množičnokulturnega občila, naj bo natiskan v tujem ali domačem jeziku, nekoliko višje letajoč ali pa že čisto pri tleh. Toda nekaj drugega je seveda prodaja tujih izdelkov množične kulture, ki navsezadnje vendarle ne preseže ožjega kroga kupcev in na Slovenskem prav gotovo ni zares množična, nekaj čisto drugega pa spet poskus udomačiti katero tujih množičnih občil na Slovenskem, ga čisto dobesedno presaditi na slovenska tla in ga tu gojiti po vseh pravilih domače komercialne umetnosti. Prav to pa se je izkazalo ob koncu mešane družbe Elle-Ona.

Nerazveseljivi konec njene slovenske usode bomo torej morali pojasniti z dejstvom, ki je sámo po sebi sicer razveseljivo, a ne velja samo za ta enkratni, ampak še za vse druge morebitne primere množičnih občil, ki se poskušajo iz mednarodnega prostora po najhitrejši mednarodni gospodarski logiki presaditi na slovenska tla. Množična zabavna kultura, ki je po vsem videzu legitimen del moderne civilizacije, le ni tako zelo mednarodna, kot bi utegnili soditi na prvi pogled in kot si najbrž želijo mednarodno misleči trgovci, ki se z njo poklicno ukvarjajo. Naj bo njena duhovna zasnova še tako

zožena na nekaj malega standardnih, utečenih in serijsko izdelanih elementov, je vendarle še preveč res, da morajo celó v tej obliki — če naj sploh pridejo v pristen stik s kupcem — rasti iz čisto določne socialne, moralne in kulturne osnove, iz otipljive tradicije ali vsaj iz aktualnega socialnega položaja, ne pa da bi plavali kar v zraku, brez teže in zveze s čimerkoli. To velja ne le za tako visoke proizvode množične kulture, kot so na primer francoski šanson, angleške kriminalke ali pa ameriški kavbojski filmi, ampak tudi za vrsto ženskih magazinov, revij za moške, kakršen je Playboy, in navsezadnje celo za bavarsko avstrijsko erotično zabavnost v sliki in besedi. Vrednost teh oblik množične kulture je s strožjega stališča seveda nadvse različna, toda skupno jim je vsaj to, da so komercialno uspešne samo tako, da se naslanjajo na kako globljo tradicijo civilizacijskega in kulturnega okolja, iz katerega so se rodile, ali pa, da strežejo kaki nujni potrebi socialnega položaja, za katerega so jih iznašli. Od tod je pa že zlahka razumeti neuspeh pariške Elle na Slovenskem. Tudi ta magazin je samó primer množičnega občila, ki je s svojimi dobrimi in slabimi lastnostmi trdno zakoreninjen v čisto določeni kulturni in socialni tradiciji, poleg tega pa je povezan s specifičnim socialnim položajem, socialnimi navadami, težnjami in okusi svojih bralk. Na prvi pogled je videti, da se takšnega občila ne dá kar mehanično prenesti v drugo okolje, na tla precej drugačne kulturne tradicije, pa tudi drugačnih socialnih navad, odnosov in že kar slojev. Kaj takega ni mogoče doseči s povrhnjim poslovenjenjem takšnega občila, z dodatki in retušami, kajti vse to seveda osnove nikakor ne spreminja, ampak jo napravi celó še bolj vidno. Pariška Elle je zato v podobi Elle-Ona trkala na napačen naslov. Slovenska množična kultura ne more biti mehaničen posnetek tuje ali

celo samo nekakšen brezbarven primek psevdomednarodne množične kulture.

To pa je ravno tisto, čemur bi lahko dejali poučen nauk iz poučnega konca. Ne le slovenska kultura v pravem pomenu besede, ampak tudi njena mlajša in nižja polsestra, slovenska množična kultura, ne more nastajati kar preprosto iz tujega, v slovenska komercialna pljuča na hitro vdihnjenega zraka. Izdelovalcem slovenske množične kulture se bo morda polagoma le posvetilo, da je tudi takšno blago potrebno izumljati po domačih merah, iznajdbah, domislicah in patentih; predvsem pa v bolj ali manj daljni zvezi z izvorno slovensko kulturno tradicijo in po potrebah konkretnega socialnega položaja, v katerem živi današnji slovenski človek. Svetovljansko polikana Elle-Ona ni mogla vztrajati v prostoru, v katerem že vrsto let kar prikupno uspeva na videz manj bleščeča, zato pa na slovensko kulturo in socialno izročilo bolj pripeta Naša žena. Ali ni tudi to dovolj zgovorno opozorilo, v kateri smeri bi poučni konec revije Elle-Ona utegnil postati slovenski množični kulturi izhodišče za pravi, poučnejši začetek?

J. K.

KAJ S ŠUNDOM, PORNOGRAFIJO IN PODOBNIM

V grb svojega razvoja smo zapisali: Samoupravna socialistična družba. To potovanje skozi čas prav gotovo nekaj pomeni. Tudi če pustimo ob strani vse podrobnosti, nejasnost kontur časa in prostora ob poti — kar je lahko naraven pojav tako zaradi naglice potovanja samega kot zaradi megle, ki kdaj pa kdaj zajame slehernega potnika na tako dolgi poti, toda: smer potovanja mora ostati jasna. Seveda lahko takoj zapišemo, da je lažje o tem govoriti kot pa se tega držati. Zato pa je na relaciji družbenega razvoja tako ime-